

**การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาป่าชุมชนภูปอบ บ้านวังน้ำมอก
ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดหนองคาย**
**The community forest management with the
community participation: A Case Study of PhuPhuop Community forest,
Wang NaamMuok Village, Phuphrabath District, Srichiangmai, Nongkhai Province.**

สุวัฒน์ ดวงแสนพุด¹

Suwat Doungsanpud¹

สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี¹

Social Development Program, Faculty of Humanities and Social, Udon Thani Rajabhat University.¹

Corresponding author, E-mail: nongsuwatt24@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบททั่วไปของชุมชนศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชน และเพื่อจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของป่าชุมชนภูปอบ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดหนองคาย การวิจัยในครั้งนี้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 วิธี วิธีแรกเป็นการศึกษาในเชิงปริมาณ โดยศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนทำการศึกษาทั้งประชากรทั้งหมดที่มีอยู่ คือ หัวหน้าครัวเรือน รวมทั้งสิ้น 105 คน ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ (คุณภาพของแบบสอบถามด้านความตรงเท่ากับ 0.86 และค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.97) วิเคราะห์ผลโดยหาค่าสถิติพื้นฐาน คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนวิธีที่สอง เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยศึกษาบริบททั่วไปของชุมชน ศึกษาแบบการจัดการป่าชุมชน และจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มีกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้อง 7 กลุ่ม ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ในพื้นที่เป้าหมาย 2 คน ประชาชนชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง 6 คน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3 คน ผู้อำนวยการโรงเรียน 1 คน ผู้นำชุมชน 20 คน กลุ่มการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) 5 คน และชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง 19 คน รวม 56 คน ใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีประชาคม มีเครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ แบบจดบันทึก แบบสังเกต วิเคราะห์ผลโดยใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านบริบทชุมชน พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม มีความสัมพันธ์กันทางสังคม ที่เรียบง่าย มีเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น มีการใช้ประโยชน์ และเชื่อมโยงระหว่างสภาพทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมที่เรียกว่า “ป่าชุมชน” เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน และมีปัญหาสังคมอยู่หลายประการ 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนภูปอบ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดหนองคาย พบว่า โดยภาพรวมทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง 3) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมภูปอบ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดหนองคาย มี 7 รูปแบบ ได้แก่ การเก็บกัก การรักษา/ซ่อมแซม การแก้ไข และฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การสงวน และการแบ่งเขต และ 4) แผนการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของป่าชุมชนภูปอบ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดหนองคาย

ประกอบด้วย 7 แผน ได้แก่ แผนงานด้านการเก็บกัก มี 5 โครงการ แผนงานด้านการรักษา/ซ่อมแซม มี 2 โครงการ แผนงานด้านการแก้ไข และฟื้นฟู มี 3 โครงการ แผนงานด้านการพัฒนา มี 18 โครงการ แผนงานด้านการป้องกัน มี 8 โครงการ แผนงานด้านการสงวน มี 2 โครงการ และแผนงานด้านการแบ่งเขต มี 2 โครงการ

คำสำคัญ: ป่าชุมชน; การมีส่วนร่วม; รูปแบบ; แผนการจัดการ

ABSTRACT

This research aimed to study the general contexts of Wang NaamMuok Village, Phuphrabath District, Srichiangmai, Nongkhai in order to study the participation in PhuPhuop community forest management, to study how to manage it and in order to make plans to manage the PhuPhuop community forest with the community participation. There were two groups of research samples. Study the participation sample group was 105 heads of families that have lived in the research area for the quantitative research results. (Validity raged value was 0.86 and Reliability raged value was 0.97) The data was collected by questionnaires and analyzed by basic statistics which were a percentage, average and standardization. Another one was for the qualitative research results. There were 7 purposively sampling groups that were 2 forest rangers, 6 folk philosophers, 3 local administrative organization administrators, a school director, 20 community leaders, 5 home stay staff of the communities and 19 target local people. The data was collected by an interview, a group discussion and a community stage, analyzed by a content analysis and presented by a description. The research results were found that 1) Wang NaamMuok Village, Phuphrabath District, Srichiangmai, Nongkhai is a simple village with a traditional life style. The villagers are kind to each other. Most of them are farmers. They can rely on themselves. They have outstanding identities such as the PhuPhop forest community, Wang Nam Muok waterfall, religious places, long traditional culture, local wisdom and strong local administrative organization. 2) for the participation in the PhuPhuop community forest management, overall for the 4 areas, research sample groups have participated in the activities moderately, 3) the PhuPhuop community forest management patterns has been conducted with 7 ways such as retaining, repairing, solving and restoring, developing, protecting, preserving and demarcating and 4) for the plans of the PhuPhuop community forest management with the community participation, there are 7 plans with 40 projects which are 5 projects for the retaining, 2 projects for the repairing, 3 projects for the solving and restoring, 18 projects for the developing, 8 projects for the protecting, 2 projects for the preserving and 2 projects for the demarcating.

Keywords: community forest, participation, pattern, management plan

บทนำ

คำว่า “ป่าชุมชน” เป็นคำที่เกิดขึ้นในช่วงเกือบ 30 ปีที่ผ่านมาเป็นทางเลือกในการจัดการทรัพยากรนิเวศป่าไม้โดยมีชุมชนเป็นฐานหรือเป็นการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชนที่มีวิถีปฏิบัติเป็นระบบสิทธิหน้าผาหรือเป็นระบบทรัพยากรร่วมของชุมชนหากกล่าวถึงคำว่า “ป่าชุมชน” อาจจะได้หลายความหมาย ซึ่งความหมายของป่าชุมชนนั้นได้มีผู้ให้ความหมายไปต่าง ๆ กัน เช่น 1) ป่าชุมชนหมายถึงที่ดิน หรือที่ดินป่าไม้ ที่ชุมชนได้ดำเนินการ หรือได้รับอนุญาตตามกฎหมายให้ดำเนินการร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่จัดการกิจการด้านป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ และแผนงานที่เกี่ยวข้อง อาจสอดคล้องกับความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นด้วย ซึ่งในการจัดการดูแลนั้นก็เพื่อการอนุรักษ์ และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน 2) ความหมายอย่างกว้างก็ คือ ป่าที่ประชาชนกลุ่มประชาชนในชุมชนนั้นได้ร่วมกันรักษาไว้ เพื่อประโยชน์ของชุมชนนั้น และประชาชนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ร่วมกัน (กรมป่าไม้, 2540, น. 2) เป็นหลัก

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 ได้ให้ความสำคัญกับ “สิทธิชุมชน” ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของตนโดยได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหมวด 3 ส่วนที่ 12 มาตรา 66 ระบุว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล และยั่งยืน ในมาตรา 67 วรรค 1 และวรรค 2 ระบุว่า “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐ และชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครองส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติ และต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยสวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษา

และประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม และสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และผู้มีส่วนได้เสียก่อนรวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม และสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550, น. 112-116)

การบริหารจัดการป่าชุมชนเป็นกระแสหนึ่งในปัจจุบันที่ชุมชนหันมาให้ความสำคัญเพราะความรัก และหวงแหนป่าเหมือนบ้านหลังที่สองโดยมีชุมชนหลายแห่งทั่วประเทศที่อาศัยอยู่ในป่าหรืออาศัยติดกับป่าไม้จนสามารถเรียกป่านั้นว่า “ป่าชุมชน” และได้พยายามดำเนินกิจกรรมมากมายเพื่ออนุรักษ์ และรักษาป่าไว้ให้คงอยู่แต่การบริหารจัดการป่าชุมชนจะประสบความสำเร็จ และสามารถดำเนินการต่อเนื่องอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้นจำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งภาครัฐภาคเอกชน และประชาชนทั้งนี้แต่ละท้องถิ่นจะมีรูปแบบ และวิธีดำเนินการเรื่องป่าชุมชนแตกต่างกันออกไป และมักจะไม่ค่อยประสบผลสำเร็จในการดำเนินการเท่าที่ควรเพราะเป็นการดำเนินการในภาคประชาชนเพียงส่วนเดียวโดยไม่มีการประสานความร่วมมือจากภาครัฐบาลหรือเอกชนเท่าที่ควร (วัชรพงศ์ นุทพันธุ์, 2543, น. 2)

ป่าชุมชนภูบอบ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดหนองคาย ก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีความสำคัญต่อชุมชน ซึ่งป่าแห่งนี้มีพื้นที่ทั้งหมด 1,201 ไร่ เป็นประเภทป่าชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าพรุและป่าแก้งไก่อ ป่าชุมชนภูบอบมีสภาพทั่วไปที่เป็นพื้นที่ลาดเชิงเขา ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย มีพื้นที่บางแห่งเป็นที่โล่ง บางแห่งเป็นลานหินในอดีตป่าแห่งนี้เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ แต่ในปัจจุบันป่าชุมชนแห่งนี้กำลังเผชิญกับปัญหาหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นการลักลอบตัดไม้ การจับสัตว์ การนำพรุนพืชออกไปขายโดยไม่มีการจัดการ การขยายพื้นที่ดินทำกิน จนทำให้เกิดการบุกรุกป่าชุมชน และนอกจากนั้นยังพบว่า ยังไม่มีการพัฒนาพื้นที่หรือมีการวางแผนพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมด้วยเหตุนี้ในปี พ.ศ. 2539 ชาวบ้านจึงได้จัดตั้งอาสาสมัครพิทักษ์ป่าชุมชนภูบอบขึ้นเพื่ออนุรักษ์ป่าแห่งนี้ เมื่อชาวบ้านได้จัดตั้งกลุ่มอาสาสมัคร

พิทักษ์ป่าชุมชนอุปถัมภ์ขึ้นมา พื้นที่บางส่วนของป่าแห่งนี้ก็กลับมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น จนได้รับพระราชทานธงเป็นหมู่บ้านราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า จากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณเป็น “ป่าอาหารชุมชนดีเด่น” ในปี พ.ศ. 2543 จากกรมป่าไม้กระทรวงเกษตร และสหกรณ์ ซึ่งปัจจุบันป่าแห่งนี้มีพื้นที่ทั้งหมด 1,201 ไร่ แต่อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าจะมีการจัดการป่าโดยกลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ป่าชุมชนอุปถัมภ์ แต่ก็ไม่ได้พบว่าการบุกรุกป่าจะลดน้อยลงแต่อย่างใด ตั้งแต่ปี 2553 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จะพบว่า มีคดีเกี่ยวกับการลักลอบตัดไม้ทำลายป่ากว่า 12 คดี และเกิดไฟไหม้ป่ามากกว่า 10 ครั้ง ทำลายป่าไปประมาณ 300 ไร่ นอกจากนั้นกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนยังเป็นกิจกรรมแบบตั้งรับหรือเฝ้าระวังมากกว่าที่จะเป็นกิจกรรมเชิงรุกที่เป็นแนวทางการพัฒนาป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืนแต่อย่างใด (สมเกียรติ สุทธิสาร, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2559)

จากการสำรวจร่วมกับชุมชนเกี่ยวกับสถานการณ์หรือสภาพของป่าชุมชนอุปถัมภ์ในเบื้องต้น พบว่าชุมชนยังขาดการวางแผนจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นระบบ ขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างใด ควรจะเป็นพื้นที่ป่าจึงได้ถูกบุกรุกทำลายมากยิ่งขึ้น ซึ่งนายสมเกียรติ สุทธิสาร ผู้ใหญ่บ้านได้กล่าวว่ากลุ่มคนที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนแห่งนี้ไม่ใช่เพียงเฉพาะบ้านวังน้ำมอกเท่านั้น ยังมีประชาชนจากชุมชนอื่น ๆ อีกหลายแห่งเข้ามาใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชนแห่งนี้ จึงทำให้ป่าทรุดโทรมลงทุกวัน ทรัพยากรในป่า เช่น พรรณไม้ สัตว์ป่า ปลา เป็นต้น ได้ลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก ประกอบกับการที่พื้นที่ป่าแห่งนี้เป็นป่าเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของโฮมสเตย์วังน้ำมอก (Wang Nam Mok Home Stay) ซึ่งยังไม่มี การวางแผนให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เหมาะสม และถูกต้อง จึงส่งผลให้เกิดภาวะความเสี่ยงที่จะทำให้พื้นที่ป่าได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ส่งผลกระทบโดยตรงต่อประชาชนในพื้นที่ และเกิดผลกระทบต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนโดยตรงตามมาอีกด้วย (สมเกียรติ สุทธิสาร, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2559)

การจัดการป่าชุมชนแห่งนี้ยังคงเป็นการจัดการแบบแยกส่วน กล่าวคือ หน้าที่ในการจัดการป่าชุมชนเป็นหน้าที่ของกลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชนเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงานหลายประการ ดังนั้น การจะพัฒนาป่าชุมชน

เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด สมดุล และยั่งยืนนั้นจะต้องเสริมสร้างความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก และยังต้องเป็นที่รับรู้และยอมรับของชุมชนรอบข้างด้วย มิเช่นนั้นก็จะเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนขึ้นได้ การจัดการป่าชุมชนที่จะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนจะต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่จุดเริ่มต้น จนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ซึ่งจะทำให้ประชาชนเกิดความรักในป่าชุมชน ห่วงแหน รับผิดชอบร่วมกัน และจะปกป้องรักษาาร่วมกันตลอดไป

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรจะไปศึกษาวิจัยการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา ป่าชุมชนอุปถัมภ์ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคายจะเป็นประโยชน์ในแง่ของการค้นหาการส่งเสริมการมีส่วนร่วมการกำหนดรูปแบบ และการจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสม สอดคล้องกับลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น และในที่สุดจะเกิดเป็นองค์ความรู้ที่เป็นข้อมูลสำหรับชุมชนหรือองค์กรต่าง ๆ ได้ใช้ประโยชน์ และนำไปใช้ในการบริหารจัดการป่าชุมชนให้ยั่งยืน ตลอดจนเป็นตัวอย่างในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีส่วนร่วมแก่ชุมชนอื่น ๆ และเสริมสร้างกลไกการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนกับองค์กรทางสังคมต่าง ๆ ในการจัดการป่าชุมชนอันจะก่อให้เกิดการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบททั่วไปของบ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอุปถัมภ์ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย
3. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมอุปถัมภ์ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย
4. เพื่อจัดทำแผนจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของป่าชุมชนอุปถัมภ์ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 1 เพื่อศึกษาบริบททั่วไปของชุมชนมีขอบเขตด้านเนื้อหา คือ ประวัติชุมชนที่ตั้ง/อาณาเขต พื้นที่เขตการปกครองลักษณะภูมิประเทศ และภูมิอากาศการศึกษา การเมืองการปกครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นประชากรประเพณี และวัฒนธรรมสถานที่สำคัญประชาชนบ้านวิถีชีวิตกลุ่มองค์กร/กลุ่มอาชีพ ในหมู่บ้านทรัพยากรธรรมชาติเศรษฐกิจของชุมชนโครงสร้างพื้นฐาน สภาพปัญหาของหมู่บ้าน และศักยภาพของหมู่บ้าน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 2 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน มีขอบเขตด้านเนื้อหา คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครอบครัว อาชีพ รายได้ การถือครองที่ดิน ระยะเวลาการอยู่อาศัย การฝึกอบรมด้านป่าไม้ การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับป่าไม้ การมีส่วนร่วมตัดสินใจจัดการป่าชุมชน การมีส่วนร่วมบริหารจัดการป่าชุมชนการมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากป่าชุมชน และการมีส่วนร่วมประเมินผลจากการใช้ทรัพยากรป่าชุมชน

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 3 เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม มีขอบเขตด้านเนื้อหา คือ การเก็บกักการรักษา/ซ่อมแซมการแก้ไข และฟื้นฟูการพัฒนาการป้องกันการสงวน และการแบ่งเขต

1.4 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 4 เพื่อจัดทำแผนจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมมีขอบเขตด้านเนื้อหาคือชื่อแผนงาน ชื่อโครงการ/กิจกรรมการจัดการป่าชุมชน ตัวชี้วัด งบประมาณ แหล่งงบประมาณ และผู้รับผิดชอบ

2. ขอบเขตด้านตัวแปร

2.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 1 เพื่อศึกษาบริบททั่วไปของชุมชนมีตัวแปรที่ศึกษา คือ ประวัติชุมชนที่ตั้ง/อาณาเขต พื้นที่เขตการปกครองลักษณะภูมิประเทศ และภูมิอากาศการศึกษา การเมืองการปกครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นประชากรประเพณี และวัฒนธรรมสถานที่สำคัญประชาชนบ้านวิถีชีวิตกลุ่มองค์กร/กลุ่มอาชีพ ในหมู่บ้านทรัพยากรธรรมชาติเศรษฐกิจของชุมชนโครงสร้างพื้นฐาน สภาพปัญหาของหมู่บ้าน และศักยภาพของหมู่บ้าน

2.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 2 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน มีตัวแปรที่ศึกษา คือ เพศ อายุ

ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครอบครัว อาชีพ รายได้ การถือครองที่ดิน ระยะเวลาการอยู่อาศัย การฝึกอบรมด้านป่าไม้ การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับป่าไม้ การมีส่วนร่วมตัดสินใจจัดการป่าชุมชน การมีส่วนร่วมบริหารจัดการป่าชุมชนการมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากป่าชุมชน และการมีส่วนร่วมประเมินผลจากการใช้ทรัพยากรป่าชุมชน

2.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 3 เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม ตัวแปรที่ศึกษา คือ การเก็บกักการรักษา/ซ่อมแซมการแก้ไข และฟื้นฟูการพัฒนาการป้องกันการสงวน และการแบ่งเขต

2.4 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 4 เพื่อจัดทำแผนจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมตัวแปรที่ศึกษา คือ ชื่อแผนงาน ชื่อโครงการ/กิจกรรมการจัดการป่าชุมชน ตัวชี้วัด งบประมาณ แหล่งงบประมาณ และผู้รับผิดชอบ

3. ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล และพัฒนาอยู่ในระหว่างเดือนกันยายน 2559 ถึง กันยายน 2560

4. ขอบเขตด้านพื้นที่

ทำการศึกษาโดยเลือกประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับป่าชุมชน (Stake Holder) ซึ่งเป็นชุมชนหลักที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน คือ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดหนองคาย

ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 1 เพื่อศึกษาบริบททั่วไปของชุมชนมีประชากรที่ใช้ในการศึกษาทั้งหมด 56 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 2 คน ประชาชนชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง จำนวน 6 คนผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 3 คน ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 1 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 20 คน กลุ่มการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) จำนวน 5 คน และชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง 19 คน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 2 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนมีประชากรที่ใช้ในการศึกษาทั้งหมด 105 คน ซึ่งเป็นหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทำการวิจัย

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 3 เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการประชุมชนแบบมีส่วนร่วมมีประชากรที่ใช้ในการศึกษาทั้งหมด 56 คน

1.4 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 4 เพื่อจัดทำแผนจัดการประชุมชนแบบมีส่วนร่วมมีประชากรที่ใช้ในการศึกษาทั้งหมด 56 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง

2.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 1 เพื่อศึกษาบริบททั่วไปของชุมชนผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) กับการจัดการประชุมชนโดยตรงมีกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 56 คนได้แก่ เจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 2 คน ประชาชนชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง จำนวน 6 คน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 3 คน ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 1 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 20 คน กลุ่มการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) จำนวน 5 คน และชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง 19 คน

2.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 2 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชนทำการศึกษาเกี่ยวกับประชากรทั้งหมด 105 คน ซึ่งเป็นหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทำการวิจัย

2.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 3 เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการประชุมชนแบบมีส่วนร่วมมีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาทั้งหมด 56 คน ซึ่งประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 2 คน ประชาชนชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง จำนวน 6 คน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 3 คน ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 1 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 20 คน และกลุ่มการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) จำนวน 5 คน และชาวบ้านที่สนใจ จำนวน 19 คน ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) กับการจัดการประชุมชนโดยตรง

2.4 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 4 เพื่อจัดทำแผนจัดการประชุมชนแบบมีส่วนร่วมมีประชากรที่ใช้ในการศึกษา 56 คน ซึ่งประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 2 คน ประชาชนชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง จำนวน 6 คน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 3 คน ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 1 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 20 คน และกลุ่มการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) จำนวน 5 คน และชาวบ้านที่สนใจ จำนวน 19 คน ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) กับการจัดการประชุมชนโดยตรง

เหตุผลที่ทำการศึกษาจากจำนวนประชากรทั้งหมดเนื่องจากจำนวนประชากรมีจำนวนไม่มากนัก และยังเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) กับการจัดการประชุมชนโดยตรง ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการศึกษาโดยตรงจากจำนวนประชากรทั้งหมดที่มีอยู่

วิธีดำเนินการวิจัย

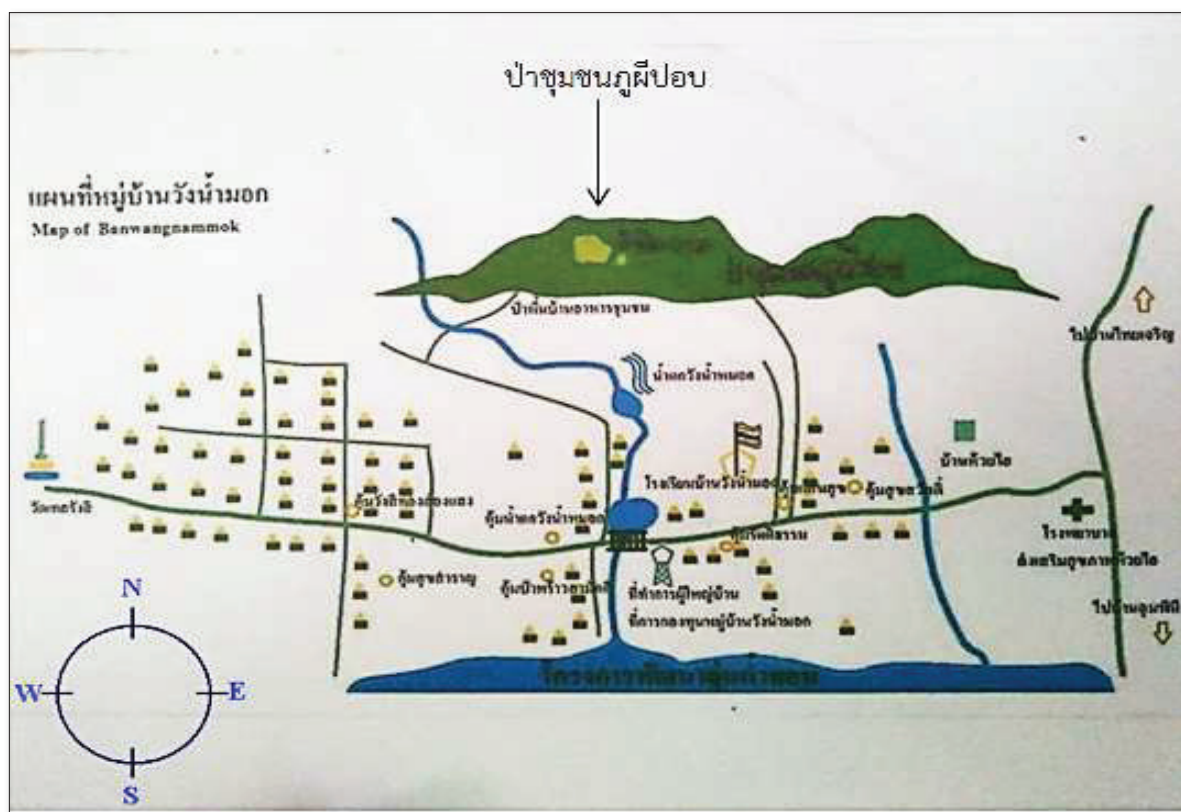
งานวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และกระบวนการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีวิธีดำเนินการวิจัยแยกได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาบริบททั่วไปของหมู่บ้าน

ศึกษาบริบททั่วไปของหมู่บ้านในด้านประวัติหมู่บ้านที่ตั้ง/อาณาเขต พื้นที่เขตการปกครองลักษณะภูมิประเทศ และภูมิอากาศ การเมืองการปกครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นประชากร ประเพณี และวัฒนธรรมสถานที่สำคัญประชาชนชาวบ้านวิถีชีวิตกลุ่มองค์กร/กลุ่มอาชีพในหมู่บ้านทรัพยากรธรรมชาติเศรษฐกิจโครงสร้างพื้นฐานสภาพปัญหาของหมู่บ้าน และศักยภาพของหมู่บ้าน

1. สถานที่ดำเนินการวิจัย

ดำเนินการในพื้นที่บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอสว่างวีระวัฒน์ จังหวัดหนองคาย

ภาพที่ 1 แผนที่ป่าชุมชนถูปอบ ระบบพิกัด UTM WGS 1984 Zone 48 ลำดับชุดที่ L 7018 ระวาง 54441

2. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำทางศาสนา หัวหน้าครัวเรือนเยาวชน เจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ ราษฎรชาวบ้านผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผู้อำนวยการโรงเรียน และชาวบ้านในหมู่บ้านรวม 56 คน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้

ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชน 2 แหล่ง ได้แก่ แหล่งที่ 1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ผู้วิจัยได้เข้าพบ และเก็บข้อมูลโดยตรงจากผู้นำชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์ (Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การถ่ายภาพ (Photography) ฯลฯ โดยใช้ชุดคำถามเพื่อเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล และแหล่งที่ 2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยศึกษาจากเอกสารวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งมีบันทึกไว้ ส่วนเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบ

สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรง โดยผู้เชี่ยวชาญพิจารณาข้อคำถามในการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมเนื้อหาครบถ้วน ข้อคำถามถูกต้องเหมาะสม ตรงตามโครงสร้าง และภาษาที่ใช้เหมาะสมกับผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นชอบแล้วไปทดลองสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของภาษา, กล้องถ่ายภาพ, เครื่องบันทึกเสียง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลบริบททั่วไปของหมู่บ้าน มาจัดหมวดหมู่ และจัดเชื่อมโยงตามขั้นตอน และลำดับเวลา วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และทำการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเที่ยงตรง ทำการ สังเคราะห์ข้อมูล และเชื่อมโยงข้อมูลทั้งหมดตามระบบเหตุผลเพื่อ

ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนา (Description)

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) กับการจัดการป่าชุมชนซึ่ง ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนของครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทำการวิจัย จำนวน 105 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างทำการศึกษากับกลุ่มประชากรทั้งหมด ดังนั้น ประชากรทั้งหมด คือ กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีทั้งหมด 105 คน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยการทำหนังสือขออนุญาต และแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องทราบเกี่ยวกับการดำเนินการวิจัย ส่วนเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามปลายปิดหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถามหรือค่าสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (IOC: Index of item objective congruence) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คนตรวจสอบ แล้วนำผลคะแนนที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่า IOC ตามสูตรพบว่า คุณภาพของแบบสอบถามด้านความตรงเท่ากับ 0.86 หลังจากนั้นผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่หาความเที่ยงตรงด้านเนื้อหาเรียบร้อยแล้ว และนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีลักษณะของวิถีชีวิตหรือประเพณี เช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือมากที่สุด จำนวน 40 คน และนำมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability Analysis) ด้วยวิธีการของคูเดอร์ริชาร์ดสัน (K.R.20) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.97

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ใช้แบบสอบถามปลายปิด สอบถามเกี่ยวกับ

3.1 เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครอบครัว อาชีพ รายได้ การถือครองที่ดิน ระยะเวลาการอยู่อาศัย การฝึกอบรมด้านป่าไม้ และการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับป่าไม้

วิเคราะห์โดยใช้สถิติพื้นฐานหาจำนวน (N) และค่าร้อยละ (Percentage)

3.2 การมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 4 ประเด็น ได้แก่ การมีส่วนร่วมตัดสินใจจัดการป่าชุมชน การมีส่วนร่วมบริหารจัดการป่าชุมชน การมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากป่าชุมชน และการมีส่วนร่วมประเมินผลจากการใช้ทรัพยากรป่าชุมชน

วิเคราะห์โดยใช้สถิติพื้นฐานหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ส่วนการแปลความหมายใช้เกณฑ์ค่าเฉลี่ยของ บุญชม ศรีสะอาด (2556, น. 100) ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51-5.00 หมายถึง มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51-4.50 หมายถึง มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51-3.50 หมายถึง มีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51-2.50 หมายถึง มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50 หมายถึง มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชน

1. กลุ่มเป้าหมาย

ในขั้นตอนของการศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชน ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีแบบเจาะจงจง (Purposive Sampling) คือ การเลือกผู้ให้ข้อมูลเอง (Key Informant) ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) โดยตรงกับประเด็นการศึกษากลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มาก มีความรู้ความเข้าใจ และสามารถให้ข้อมูลในเรื่องที่ศึกษาได้ลึกซึ้งที่สุด ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ในพื้นที่เป้าหมายจำนวน 2 คน ราษฎรชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง จำนวน 6 คน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 3 คน ผู้อำนวยการโรงเรียนจำนวน 1 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 20 คน และคณะกรรมการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) ของชุมชน จำนวน 5 คน และชาวบ้านจำนวน 19 คน รวมทั้งสิ้น 56 คน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยการทำหนังสือขออนุญาต และแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องทราบเกี่ยวกับการดำเนินการวิจัย ในขั้นตอนนี้ใช้วิธีสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสม แล้วสรุปรูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อเสนอต่อเวทีประชาคม และนำไปสู่การจัดทำแผนจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมป่าชุมชนภูบอบ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดหนองคาย

2.2 เครื่องมือที่ใช้

เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ แบบจดบันทึก แบบสังเกต กล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง กระดาษฟลิปชาร์ต

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลรูปแบบการจัดการป่าชุมชน มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเที่ยงตรงทำการสังเคราะห์ข้อมูล และเชื่อมโยงข้อมูลทั้งหมดตามระบบเหตุผลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนา (Description)

ขั้นตอนที่ 4 การจัดทำแผนจัดการป่าชุมชน

1. กลุ่มเป้าหมาย

ในขั้นตอนของการจัดทำแผนจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม มีกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับป่าชุมชนภูบอบ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดหนองคาย จำนวน 56 คน ซึ่งประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 2 คน ประชาชนชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง จำนวน 6 คน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 3 คน ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 1 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 20 คน และกลุ่มการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) จำนวน 5 คน และชาวบ้านที่สนใจ จำนวน 19 คน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการจัดเวทีประชาคม เพื่อนำเสนอผลการวิจัยตั้งแต่ขั้นตอนที่ 1-3 การนำเสนอผลการวิจัย

เป็นการสร้างความรู้ (Appreciation) หรือเป็นขั้นตอนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ในขั้นตอนนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคน แสดงความคิดเห็น รับฟัง และหาข้อสรุปร่วมกันเกี่ยวกับประเด็นที่ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลมาเพื่อพัฒนา ปรับปรุง แก้ไขร่วมกัน และนำมาเขียนเป็นแผนจัดการป่าชุมชนภูบอบ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดหนองคาย โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ คือ

ขั้นเตรียมการ

1. เตรียมข้อมูลหรือประเด็นเนื้อหาที่ได้จากการวิจัยในขั้นตอนที่ 1-3 มานำเสนอ

2. การกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้าร่วม

3. กำหนดระยะเวลาในการจัดเวทีประชาคม

ขั้นดำเนินการ

1. สร้างความคุ้นเคย

2. แจ้งวัตถุประสงค์ และข้อตกลงร่วมกันใน

การประชุม

3. กำหนดความคาดหวัง

4. การให้การศึกษาชุมชน

5. ค้นหาความปัญหาพร้อมกัน

6. ค้นหาความหวังของชุมชน

7. ค้นหาสิ่งดีในชุมชน

8. ค้นหาเพื่อนร่วมพัฒนา

9. กำหนดเป้าหมายการพัฒนา

10. ร่วมกันวางแผน วางโครงการ

11. เลือกกลุ่มแกนนำเพื่อรับผิดชอบดำเนินการ

ตามโครงการ

ขั้นการประเมิน และติดตามผล

ผู้วิจัย และผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมร่วมกันสรุปผลการจัดเวทีประชาคม ประสานภาคองค์กรต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานของหมู่บ้าน

ส่วนเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบจดบันทึก กล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง กระดาษฟลิปชาร์ต

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับแผนจัดการป่าชุมชน มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ทำการสังเคราะห์ข้อมูล

และเชื่อมโยงข้อมูลทั้งหมดตามระบบเหตุผลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา (Description)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีดังนี้

1. บริบททั่วไปของบ้านวังน้ามอก หมู่ 5 ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย: บ้านวังน้ามอก มีทั้งหมด 105 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรทั้งหมด 418 คน บริเวณที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณใจกลางหุบเขา มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะขนาดเล็ก บริเวณบ้านวังน้ามอกมีความอุดมสมบูรณ์ในด้านต่าง ๆ ทั้งมีทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรสัตว์ป่า และมีพื้นที่สำหรับทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ ที่มาของชื่อหมู่บ้าน คือ ในช่วงเช้าของทุก ๆ วัน จะมีไธหมออกจากภูเขาปกคลุมทุกเช้า ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านวังน้ามอก” ต่อมามีการเรียกชื่อเพี้ยนไป โดยเพี้ยนมาเป็น “วังน้ามอก”

สภาพโดยรอบหมู่บ้านจะมีภูเขาล้อมรอบ แนวเทือกเขาที่ล้อมรอบเป็นแนวเทือกเขาภูพาน ทอดตัวยาวไปจนถึงฝั่งแม่น้ำโขงในเขตบริเวณอำเภอสว่าง จังหวัดหนองคาย เป็นภูเขาสูง ป่าชุมชนภูบอบมีสภาพเป็นป่าโปร่ง จากการเดินป่าเพื่อสำรวจชนิดพรรณไม้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และกลุ่มพิทักษ์ป่า พบว่าเป็นป่าเบญจพรรณ กล่าวคือ มีพรรณไม้มากกว่า 5 ชนิด เช่น ยางนา พะยูง ประดู่ แดง กระบาก ตะเคียนทอง มะค่าโมง จิก เต็ง รัง มะค่าแต้ ตะแบก ชิงชัน ชงโค รัก ช่อยหนาม เปลือกไม้ไผ่ ไผ่ซาง ไผ่ข้าวหลาม ไผ่ไร่ ไผ่ป่า หวาย ปอแดง ปาล์มเหียง กล้วยไม้ เฟิร์น หม้อข้าวหม้อแกงลิง และหญ้าอื่น ๆ ขึ้นทั่วไป และบางพื้นที่มีป่าไม้ปกคลุมหนาแน่น และสวยงาม มีพืชสมุนไพร และชนิดของพืชที่ใช้เป็นอาหารขึ้นอยู่ทั่วไป และพบว่ามีสัตว์ป่า แมลงต่าง ๆ และสัตว์น้ำหลากหลายชนิด

บ้านวังน้ามอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ใจกลางหุบเขา มีพื้นที่กลุ่มหรือแอ่งกระทะเพียงเล็กน้อยพอได้ทำนา ด้วยเหตุนี้ประชาชนส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพเกี่ยวกับการทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เช่น สวนยางพารา สับปะรด มันสำปะหลัง เลี้ยงวัว เป็นต้น วิถีชีวิตส่วนใหญ่จะพึ่งพาอาศัยทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ใน

ท้องถิ่นตนเองเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พื้นที่ป่า โดยเฉพาะป่าชุมชนภูบอบซึ่งถือเป็น “ทุนทางธรรมชาติ” ที่มีค่านับถือ ถูกบุกรุกมากยิ่งขึ้น เพื่อขยายพื้นที่ทำกิน (เกษตรกรรม) และพื้นที่เลี้ยงสัตว์ (ปศุสัตว์) สืบเนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมจึงทำให้มีการบุกรุกป่าเกิดขึ้นในวงกว้าง ในขณะที่ชุมชนได้กลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่มากขึ้น มีความเจริญในด้านต่าง ๆ ท่ามกลางกระแสบริโภคนิยม จึงทำให้รูปแบบการอยู่อาศัยเปลี่ยนไปบ้าง โดยมุ่งเน้นไปที่วัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมมากขึ้น จนทำให้เกิดปัญหาในหมู่บ้านหลายด้าน แต่อย่างไรก็ดี ประชาชนในหมู่บ้านก็มีความพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามา และเรียนรู้ที่จะนำทรัพยากรจากป่าชุมชน และพึ่งพาสายน้ำในหมู่บ้านมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต จนทำให้หมู่บ้านแห่งนี้เป็นหมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่งบ้านวังน้ามอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคายมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ได้แก่ ไทอีสาน ไทลาว ไทพวน ไทญ้อ ไทเขมร ภูไท ซึ่งชนเผ่าเหล่านี้มีการอพยพ มาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่แรกเริ่มในการก่อตั้งบ้านวังน้ามอก ประชาชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ วิถีชีวิตเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยกัน มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต (ป่าชุมชน และสายน้ำมอก) มีวัฒนธรรมและประเพณีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นมีสถานที่สำคัญ ได้แก่ ป่าชุมชน น้ำตก วัด ศาลปู่ย่า มีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะป่าชุมชนภูบอบ และพึ่งพาสายน้ำที่สำคัญของชุมชนนั้นคือ สายน้ำมอกที่เป็นแหล่งเพื่อการอุปโภค บริโภค และยังเป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์-วัฒนธรรมที่สำคัญ จึงทำให้มีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ บุญเลี้ยงผีตาแฮก พิธีบวชป่า บุญบั้งไฟ เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนภูบอบ โดยภาพรวมทั้ง 4 ด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.03 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 1.05 แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
การมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนโดยภาพรวม

ประเด็นการมีส่วนร่วม	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. การมีส่วนร่วมตัดสินใจจัดการป่าชุมชน	2.84	1.08	ปานกลาง
2. การมีส่วนร่วมบริหารจัดการป่าชุมชน	2.77	1.11	ปานกลาง
3. การมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากป่าชุมชน	3.70	0.92	มาก
4. การมีส่วนร่วมประเมินผลจากการใช้ทรัพยากรป่าชุมชน	2.81	1.12	ปานกลาง
รวม	3.03	1.05	ปานกลาง

3. รูปแบบการจัดการป่าชุมชนมี 7 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 การเก็บกัก มีแนวทางการจัดการ 5 แนวทาง ได้แก่ การสร้างฝายชะลอน้ำ การถนอมอาหารที่ได้จากป่าชุมชน การสร้างสวนพันธุ์ไม้ การเก็บเมล็ดพันธุ์ และการเพาะชำกล้าไม้ รูปแบบที่ 2 การรักษา/ซ่อมแซม มีแนวทางการจัดการ 2 แนวทาง ได้แก่ คือ การเพิ่มจำนวนคณะกรรมการรักษา/ซ่อมแซมป่าชุมชน และการสำรวจ และวิเคราะห์สาเหตุป่าเสื่อมโทรมเพื่อนำไปกำหนดแนวทางการรักษา/ซ่อมแซม รูปแบบที่ 3 การแก้ไข และฟื้นฟู มีแนวทางการจัดการ 3 แนวทาง ได้แก่ การปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ที่ถูกบุกรุก การแก้ไขแหล่งน้ำตื้นเขิน และการปลูกหญ้าแฝกเพื่อฟื้นฟูป่าดินที่พังทลาย รูปแบบที่ 4 การพัฒนามีแนวทางการจัดการ 18 แนวทาง ได้แก่ โครงการจัดทำแผนจัดการป่าชุมชน ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพร การจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากร เช่น สัตว์ป่า พันธุ์ไม้ เป็นต้น สำรวจ และการพัฒนาป่าชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ป่าชุมชน การสำรวจเส้นทางเดินป่า การเพิ่มมูลค่าทรัพยากรจากป่าชุมชนเพื่อการพาณิชย์ การจัดตั้งกลุ่มเยาวชนพิทักษ์ไพร อบรมเชิงปฏิบัติการ/ศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน จัดตั้งกองทุนเพื่อนำเงินมาใช้ในการจัดการป่าชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนโดยมีตัวแทนจาก

หมู่บ้านรอบป่าเข้าร่วม การจัดตั้งเครือข่ายการจัดการป่าชุมชน การจัดทำป้ายเกี่ยวกับป่าชุมชน การจัดตั้งรางวัลนักจัดการป่าดีเด่น การกำหนดวันรักป่าชุมชน การจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การจัดหาพันธุ์สัตว์เพื่อปล่อยสู่ป่า และการติดตามประเมินผลการจัดการป่าชุมชน รูปแบบที่ 5 การป้องกัน มีแนวทางการจัดการ 8 แนวทาง ได้แก่ โครงการจัดทำแนวป้องกันไฟป่า โครงการณรงค์เพื่อรักษาป่าชุมชน การกำหนด และปรับแก้ไขกฎระเบียบป่าชุมชนให้ทันสมัย จัดการฝึกอบรมให้ความรู้ด้านการควบคุมไฟป่า การจัดทำพิธีกรรมเกี่ยวกับป่า โครงการปลูกพืชคลุมดิน และการจัดหาอุปกรณ์ป้องกันไฟป่า รูปแบบที่ 6 การสงวน มีแนวทางการจัดการ 2 แนวทาง ได้แก่ การกำหนดปฏิทินเก็บ และสงวนของป่า (วัน/เวลา/เดือน/ครั้ง/จำนวน) และจัดทำบัญชีสวนทรัพยากรจากป่า และ รูปแบบที่ 7 การแบ่งเขตมีแนวทางการจัดการ 2 แนวทาง ได้แก่ การจัดโซนพื้นที่สำหรับเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ของชุมชน และการจัดโซนพื้นที่สำหรับการเก็บของป่า (สวนป่าเชิงเศรษฐกิจ) เช่น เห็ด พืชสมุนไพร เป็นต้น ยกเว้นของป่าที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ให้มีการเก็บหรือนำไปใช้

4. การจัดทำแผนจัดการป่าชุมชนอุปอบ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอสรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคายมีทั้งหมด 7 แผนงาน ได้แก่

4.1 แผนงานด้านการเก็บกักมี 5 โครงการหรือกิจกรรม คือ การสร้างฝายชะลอน้ำ การถนอมอาหารที่ได้จากป่าชุมชนการสร้างสวนพันธุ์ไม้ การเก็บเมล็ดพันธุ์ และการเพาะชำกล้าไม้

4.2 แผนงานด้านการรักษา/ซ่อมแซมมี 2 โครงการหรือกิจกรรม คือ การเพิ่มจำนวนคณะกรรมการรักษา/ซ่อมแซมป่าชุมชน และการสำรวจ และวิเคราะห์สาเหตุป่าเสื่อมโทรมเพื่อนำไปกำหนดแนวทางการรักษา/ซ่อมแซม

4.3 แผนงานด้านการแก้ไข และฟื้นฟูมี 3 โครงการหรือกิจกรรม คือ การปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ที่ถูกบุกรุก การแก้ไขแหล่งน้ำตื้นเขิน และการปลูกหญ้าแฝกเพื่อฟื้นฟูป่าดินที่พังทลาย

4.4 แผนงานด้านการพัฒนามี 18 โครงการหรือกิจกรรม คือ โครงการจัดทำแผนจัดการป่าชุมชน ส่งเสริมให้

ชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพรการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากร เช่น สัตว์ป่า พันธุ์ไม้ เป็นต้นสำรวจ และการพัฒนาป่าชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ป่าชุมชนการสำรวจเส้นทางการเดินป่าการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรจากป่าชุมชนเพื่อการพาณิชย์การจัดตั้งกลุ่มเยาวชนพิทักษ์ไพรอบรมเชิงปฏิบัติการ/ศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน จัดตั้งกองทุนเพื่อนำเงินมาใช้ในการจัดการป่าชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนโดยมีตัวแทนจากหมู่บ้านรอบป่าเข้าร่วมการจัดตั้งเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนการจัดทำป้ายเกี่ยวกับป่าชุมชนการจัดตั้งรางวัลนักจัดการป่าดีเฝ้าการกำหนดวันรักป่าชุมชนการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์การจัดการพันธุ์สัตว์เพื่อปล่อยสู่ป่า และการติดตามประเมินผลการจัดการป่าชุมชน

4.5 แผนงานด้านการป้องกันมี 7 โครงการหรือกิจกรรม คือ โครงการจัดทำแนวป้องกันไฟป่าโครงการรณรงค์เพื่อรักษาป่าชุมชนการกำหนด และปรับแก้ไขกฎระเบียบป่าชุมชนให้ทันสมัยจัดการฝึกอบรมให้ความรู้ด้านการควบคุมไฟป่าการจัดทำพิธีกรรมเกี่ยวกับป่า โครงการปลูกพืชคลุมดิน และการจัดหาอุปกรณ์ป้องกันไฟป่า

4.6 แผนงานด้านการสงวนมี 2 โครงการหรือกิจกรรม คือ การกำหนดปฏิทินเก็บ และสงวนของป่า (วัน/เวลา/เดือน/ครั้ง/จำนวน) และจัดทำบัญชีสงวนทรัพยากรจากป่า และ

4.7 แผนงานด้านการแบ่งเขตมี 2 โครงการหรือกิจกรรม คือ การจัดโซนพื้นที่สำหรับเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ของชุมชน และการจัดโซนพื้นที่สำหรับการเก็บของป่า (สวนป่าเชิงเศรษฐกิจ) เช่น เห็ด พืชสมุนไพร เป็นต้น ยกเว้นของป่าที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ให้มีการเก็บหรือนำไปใช้

สรุปผลและการอภิปรายผลการวิจัย

1. บริบทชุมชนพบว่า บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอดุสิตเชียงใหม่ จังหวัดหนองคายเป็นหมู่บ้านของชาวอีสาน มีลักษณะการเป็น "หมู่บ้านการเกษตรหรือชาวนา" (Farm Village) อยู่กันเป็นกลุ่ม (Clustered Rural Settlement) มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกันในทุก ๆ ด้านมีความสัมพันธ์ต่อกันแบบพี่น้องนับถือกันแบบเครือญาติมีการดำรงชีวิตโดยการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม (ป่าชุมชนภูบอบ, สายน้ำมอก,

พื้นที่ลุ่มเพื่อการเกษตร) การพบว่าบ้านวังน้ำมอกมีลักษณะเช่นนี้ทั้งนี้เป็นเพราะบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์กล่าวคือมีทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประกอบกับประชาชนในหมู่บ้านมีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมาตั้งแต่อดีตจึงทำให้เกิดวัฒนธรรมแห่งการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกันอยู่ตลอดเวลาผลการวิจัยที่พบนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิดของจักรชัย พงษ์ประยูร (2549) ที่กล่าวว่า ประชาชนในเขตชนบทของภาคอีสานไทยทั่วไปจะมีการตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นกลุ่มพึ่งพาอาศัยกันแบบเครือญาติ มีอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ และสอดคล้องกับแนวคิดของเฮกเจ็ท และคอร์เลย์ (Hagget and Chorley, 1967) ที่กล่าวว่า การตั้งถิ่นฐานโดยการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มนั้น เป็นลักษณะของมนุษย์ที่จะต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน (ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์) และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม และยังเป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับพื้นที่ในอดีต ในด้านการเชื่อมโยงระหว่างสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ และธรรมชาติการครอบครองพื้นที่

2. การมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชน พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในภาพรวม (4 ด้าน) อยู่ในระดับปานกลาง การที่พบว่าระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางนั้นทั้งนี้เป็นเพราะประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นคณะกรรมการป่าชุมชนโดยตรง และคิดว่าการจัดการหรือโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับป่าชุมชนเป็นภาระหน้าที่หลักของคณะกรรมการป่าชุมชนเอง ประชาชนเห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับป่าชุมชนเป็นเรื่องที่ยุ้งยากจึงไม่อยากจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการดำเนินงาน ผลที่พบจึงอยู่ในระดับปานกลาง ผลการวิจัยดังกล่าวนี้ ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของศรีประไพ คุ่มคัตรา (2559) ที่ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ศึกษากรณีตำบลช่องสะเดา อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งผลการวิจัยพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางทั้งนี้เป็นเพราะประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นคณะกรรมการป่าชุมชนโดยตรง และสอดคล้องกับงานวิจัยของจักรพงษ์ พวงงามชื่น และคณะ (2556) ที่ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน

กรณีศึกษาบ้านทาปาเปตาบลทาปลาตุกอำเภอแม่ทาจังหวัดลำพูน ซึ่งผลการวิจัยพบว่าในภาพรวมชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอยู่ในระดับปานกลางทั้งนี้เป็นเพราะประชาชนคิดว่ามีกฎระเบียบเกี่ยวกับป่าชุมชนที่ยุ้งยากมากเกินไป

3. รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมพบว่า มีทั้งหมด 7 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 การเก็บกัก รูปแบบที่ 2 การรักษา/ซ่อมแซม รูปแบบที่ 3 การแก้ไข และฟื้นฟู รูปแบบที่ 4 การพัฒนา รูปแบบที่ 5 การป้องกัน รูปแบบที่ 6 การสงวน และรูปแบบที่ 7 การแบ่งเขต การได้มาซึ่งรูปแบบการจัดการป่าชุมชนทั้ง 7 รูปแบบนี้ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าผู้วิจัยได้นำตัวแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสานตามแนวคิดของเกษม จันทรแก้ว (2556) มาประยุกต์ใช้ ซึ่งแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสานมีหลักการพื้นฐานในการวางแผนการแก้ไขปัญหาและพัฒนา ได้แก่ การเก็บกักการรักษา/ซ่อมแซมการแก้ไข และฟื้นฟูการพัฒนาการป้องกันและการสงวน และการแบ่งเขตทั้ง 7 รูปแบบ นี้มีแนวทางการจัดการทั้งหมด 34 แนวทาง ซึ่งเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านที่ช่วยกันคิดค้นแนวทางต่าง ๆ โดยนำเอาบทเรียนหรือผลกระทบที่เกิดจากการทำลายทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนความล้มเหลวในอดีตเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนมาเป็นตัวกำหนดแนวทางการ/โครงการ/กิจกรรมพัฒนาป่าชุมชนอย่างจริงจัง โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ และนำไปปฏิบัติได้จริง มีความหลากหลายครอบคลุมทุกมิติ มีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน ทั้งนี้เพื่อจัดการป่าชุมชนอุปอบให้มีศักยภาพการใช้แบบยั่งยืน เกิดกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการร่วมกันโดยสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน และมุ่งเน้นการพึ่งตนเองเป็นสำคัญผลการวิจัยที่พบนี้ ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของจักรพงษ์ พวงงามชื่น และคณะ (2556) ที่ได้วิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนกรณีศึกษาบ้านทาปาเปตาบลทาปลาตุกอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ที่พบว่าผลของการทำลายป่าในอดีต ทำให้ปัจจุบันชาวบ้านหันมาฟื้นฟูป่าด้วยกิจกรรมต่าง ๆ อย่างจริงจัง โดยชุมชนได้ระบุ และจัดลำดับความสำคัญโครงการในอนาคต เพื่อส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนให้ประสบผลสำเร็จดียิ่งขึ้น

4. แผนจัดการป่าชุมชนพบว่า ผลจากการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมก่อให้เกิดแผนงานย่อย

ทั้งหมด 7 แผนงาน ประกอบด้วย แผนงานด้านการเก็บกัก มี 5 โครงการ/กิจกรรม แผนงานด้านการรักษา/ซ่อมแซมมี 2 โครงการ/กิจกรรม แผนงานด้านการแก้ไข และฟื้นฟูมี 3 โครงการ/กิจกรรม แผนงานด้านการพัฒนามี 18 โครงการ/กิจกรรม แผนงานด้านการป้องกันมี 7 โครงการ/กิจกรรม แผนงานด้านการสงวน มี 2 โครงการ/กิจกรรม และแผนงานด้านการแบ่งเขต มี 2 โครงการ/กิจกรรม แผนจัดการป่าชุมชนทั้ง 7 แผนนี้มีลักษณะของการเป็น “แผนงานระดับล่างขึ้นบน” (Bottom-up plan) (สุรัสวดี ราชกุลชัย, 2543) กล่าวคือ เป็นแผนที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน โดยเริ่มจากการกระตุ้นจิตสำนึก และความรับผิดชอบของประชาชนในชุมชน ให้มีจิตสำนึกแล้วร่วมกันคิด ร่วมกันจัดหา ร่วมกันเรียนรู้ วิเคราะห์เพื่อให้รู้ และเข้าใจตนเองโดยใช้กระบวนการชุมชน คือ การสำรวจข้อมูลปัญหา และความต้องการของประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพของชุมชน โดยมีกระบวนการวิเคราะห์สาเหตุแนวทางแก้ไข แล้วกำหนดอนาคต และทิศทางการพัฒนาตนเอง และชุมชน แผนจัดการป่าชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง และสำเร็จเป็นรูปธรรมนี้ ทั้งนี้เป็นเพราะความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน ความเข้มแข็งของคณะกรรมการกลุ่มพิทักษ์ป่า และความร่วมมือนใจของประชาชนในชุมชน

แผนจัดการป่าชุมชนอุปอบ เป็นแผนที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมชุมชนจารีตประเพณี การใช้ประโยชน์อย่างเกื้อกูล แนวความคิด ความเชื่อที่ดั้งเดิมที่เกิดจากการสั่งสมมาจากอดีต และในยุคปัจจุบันของชนในชุมชนยึดหลักการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชนรอบนอกหรือภายนอกซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) โดยตรงกับป่าชุมชนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชามูชัย งามเจริญ (2550) ซึ่งกล่าวว่า การจัดการป่าชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ภูมิปัญญาทางสังคม ภูมิปัญญาทางด้านพุทธศาสนา ความเชื่อ การทำบุญมีส่วนสำคัญในการจัดการป่าชุมชน และทรัพยากรในชุมชนสอดคล้องกับแนวคิดของพระครูพิพิธสุตาทรร และคณะ (2552) ที่กล่าวว่า การจัดการป่าชุมชนที่สำเร็จผลเป็นผลมาจากการสั่งสมประสบการณ์จากการใช้ประโยชน์ และจัดการป่าชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงความเชื่อ การใช้ประโยชน์จากป่า

อย่างเกื้อกูล การประยุกต์ความเชื่อพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของกาญจนา คุ่มทรัพย์ (2558) ที่ได้วิจัยเรื่อง การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านดอนหมูมีกระบวนการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง นำวัฒนธรรมชุมชนอันเป็นทุนทางสังคมที่เข้มแข็งผสมผสานกับการจัดการป่าชุมชนตามหลักทฤษฎีการพึ่งพาอาศัยกัน การจัดการป่าชุมชนใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน สร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภายนอกอย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ชุมชนมีกระบวนการเชื่อมโยงกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนเข้ากับการพัฒนาชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การศึกษาบริบทชุมชนพบว่า ในชุมชนแห่งนี้มีทรัพยากร/ศักยภาพ และมีปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนในหลายด้าน ดังนั้น ประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรมีการส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความตระหนัก มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ในการที่จะศึกษา วิเคราะห์ ค้นหาแนวทางพัฒนาหรือแนวทางแก้ไข โดยเร่งด่วนทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่น่าอยู่ยิ่งขึ้นไป

1.2 การที่พบว่าการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนอยู่ในระดับปานกลางนั้นแสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนยังขาดการกระตุ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ดังนั้น หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่ และนอกพื้นที่ ควรมีแนวทางการประชาสัมพันธ์ การรณรงค์ ตลอดจนใช้กลวิธีต่าง ๆ ที่หลากหลาย และเหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

1.3 รูปแบบ และแผนจัดการป่าชุมชน ประกอบไปด้วยโครงการหรือกิจกรรมที่หลากหลาย ใช้ทรัพยากรทั้งมากและน้อยแตกต่างกันออกไป ด้วยเหตุนี้ การนำแผนไปสู่การปฏิบัติควรมีการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็น ระดมทรัพยากรต่าง ๆ ก่อนนำไปสู่การปฏิบัติทุกครั้ง เนื่องจากบางโครงการหรือบางกิจกรรมมีทั้งต้องทำแบบเร่งด่วน และมีทั้งแบบต้องรอดู

สถานการณ์หรือบริบททางสังคมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องก่อนที่จะดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเหมาะสม สมดุล ประหยัด และคุ้มค่าที่สุด

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาบริบททั่วไปหรือศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในมิติต่าง ๆ ทำให้ทราบว่าชุมชนศักยภาพที่โดดเด่นหลายด้าน เช่น กลุ่มหรือองค์กร ปรากฏชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯ ที่เอื้อต่อการพัฒนาหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ศักยภาพด้านต่าง ๆ นี้ควรมีการวิจัยเชิงลึก/พัฒนา และต่อยอดเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.2 เนื่องจากชุมชนอุปบอ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอสรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย สามารถเก็บของป่าได้จำนวนมากในแต่ละปี ดังนั้น ควรมีการศึกษาเพื่อประเมินคุณค่าทางเศรษฐกิจของป่าเพื่อเป็นข้อมูลที่จะสื่อให้คนในท้องถิ่นรับทราบ และเกิดความตระหนักในคุณค่าของป่าแห่งนี้ และเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาไปสู่การค้าเชิงพาณิชย์

2.3 ควรมีการวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านได้ประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับจัดการป่าชุมชนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

2.4 ควรมีการศึกษาในประเด็นของความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.5 ควรมีการศึกษาวิจัยในประเด็นปัญหาในการบริหารจัดการป่าชุมชน อันจะทำให้ทราบว่าปัญหาด้านใดบ้างเพื่อกำหนดแนวทางแก้ไข และพัฒนาต่อไป

2.6 ควรมีการศึกษาแนวทางการจัดการป่าชุมชน โดยศาสนา โดยมุ่งศึกษาวัดในพื้นที่ที่ตั้งอยู่บริเวณรอบ ๆ ป่าชุมชน ทั้งนี้เพื่อทราบถึงแนวทางในการจัดการป่าชุมชนตามหลักศาสนา

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี และ
คุณสมเกียรติ สุทธิสาร ผู้ใหญ่บ้านบ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรักษา
อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคายที่มีส่วนช่วยให้งานวิจัยนี้
สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. (2540). *ประโยชน์ของป่าไม้*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
เลขาธิการกรมป่าไม้.
- กาญจนา คุ่มทรัพย์. (2558). การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่าง
ยั่งยืนกรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี.
วารสารการเกษตรราชภัฏ, 14(1), 31-36.
- เกษม จันทรแก้ว. (2556). *การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน*.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จักรพงษ์พวงงามชื่น และ คณะ. (2556). การพัฒนารูปแบบ
การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน:
กรณีศึกษาบ้านหาป่าเปาตำบลทาลาดอำเภอแม่ทา
จังหวัดลำพูน. *วารสารวิจัย และพัฒนา มจร.*, 36 (2),
215-234.
- ฉัตรชัย พงษ์ประยูร. (2549). *แนวความคิดใหม่ทาง
ภูมิศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มิสเตอร์ก๊อปปี้.
- ชาญชัย ยามเจริญ. (2550). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่า
ชุมชน*. กรุงเทพฯ: ทวีวัฒนาการพิมพ์.

บุญชม ศรีสะอาด. (2556). *วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย*

เล่ม 1. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ ฯ: สุวีริยาสาส์น.

พระครูพิพิธสุตาทรร และคณะ. (2552). *การจัดการความรู้ภูมิ*

ปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบน

ฐานเศรษฐกิจพอเพียง. พระนครศรีอยุธยา:

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. (2550).

ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฎกระทรวง. 124 (ตอนที่ 47 ก), หน้า 1.

ฤทธิบาน สุชีวะกุล. (2554). *รูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชน*

พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน. วารสาร

บัณฑิตศึกษามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 1(2), 123-142.

ศรีประไพร คุ่มคัตรา. (2559). การมีส่วนร่วมของประชาชนใน

การอนุรักษ์ป่าชุมชน: ศึกษากรณีตำบลช่องสะเดา อำเภอ

เมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารมนุษยศาสตร์*

และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระ, 1(3), 59-68.

สมเกียรติ สุทธิสาร. ผู้ใหญ่บ้าน. (15 กรกฎาคม 2559). สัมภาษณ์

สุรัสวดี ราชกุลชัย. (2543). *การวางแผน และการควบคุม*

ทางการบริหาร. กรุงเทพฯ: จามจุรี.

Chorley, R. J., & Haggett, P. (1967). *Models in
Geography*. New York: Methuen.

